

ETNOGRAFISKA MUSEET
GÖTEBORG

ÅRSTRYCK
1963—1966

Omslagsbilden: Mansfigur av legering koppar och guld. Fynd från Parita-kultur, Panama. 66.23.2. — *Cover Picture: Figure of a man of copper-gold alloy. Parita, Province of Herrera, Panama.*

ETNOGRAFISKA MUSEET

Göteborg

ÅRSTRYCK FÖR

1963, 1964, 1965 och 1966

samt bifogade artiklar

ETHNOGRAPHICAL MUSEUM, GOTHENBURG, SWEDEN

Annual Reports for 1963, 1964, 1965, and 1966

Innehåll/Contents

KARL GUSTAV IZIKOWITZ:	<i>Berättelse för 1963</i>	3—16
KARL ERIK LARSSON:	<i>Rewasau — en bergsby på Fiji-öarna</i>	17—39
KARL GUSTAV IZIKOWITZ:	<i>Berättelse för 1964</i>	41—58
» » »	<i>Berättelse för 1965</i>	59—70
» » »	<i>Berättelse för 1966</i>	71—96
S. HENRY WASSÉN:	<i>Om några indianska droger och speciellt om snus samt tillbehör</i>	97—140

Editor: S. Henry Wassén

GÖTEBORG 1967
ELANDERS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG

BERÄTTELSE FÖR 1963

Det börjar tydligt ljusna någonstans bortåt horisonten. I november samlades museistyrelsen plus flera av stadens myndigheter för att spana efter en tomt lämplig för en ny etnografisk museibyggnad. I särskild buss for det hedervärda sällskapet runt till diverse platser i staden och beskådade föreslagna tomtidéer.

Förspelet till denna aktion har varit långvarigt. Alla ansträngningar att få fram en tomt till ett nybygge var under många år förgäves. Men så lossnade ärendet och självaste fastighetsdirektören tog mig med på en rundtur, där vi inspekterade möjliga platser. Vi fick dem inprickade på en karta och prickarna gällde framför allt sådana områden som hittills icke var exploaterade, så det gällde att passa på nu — och välja.

Till slut stannade vi i trakten kring Sjöbergen. Sällskapet spred sig i terrängen tills alla kom i närheten av Korseberget. Att detta var det riktiga läget för ett nytt etnografiskt museum var alla ense om. Samtidigt ansågs det att det arkeologiska även skulle ligga här och att vi skulle ha vissa lokaler gemensamma.

Vad är det då som är så märkligt med detta läge? Först måste ju utredningar göras om detta var mer ekonomiskt fördelaktigt än att förlägga museet till någon eventuell tomt mitt i staden. För min del ser jag läget som utmärkt ur flera synpunkter. I ett växande Göteborg kommer det trots allt att ligga någorlunda centralt, ca 5 km från Brunnsparken, och Kungsstens hållplats kommer att flyttas något för att ligga omedelbart nedanför den tilltänkta tomt. Hållplatsen kommer då också att ligga i närheten av infarten till Älvsborgsbron och den kommer dessutom att vara en ombytesplats och ett centrum för alla dem som kommer från innerstaden. Hisingen och Västra Frölunda.

Dessutom är läget mycket vackert på en bergsplatå i närheten av en skogsdunge, ett lämpligt fritidsområde för framtida utflykter. Nedanför Korseberget befinner sig älvmynningen och från tomten har man en strålande utsikt runt om i hela landskapet och långt ut till havs. Nere på älven är det liv och rörelse med båtar som kommer och går från och till

fjärran länder, just de länder som museet arbetar med. På sätt och vis skulle ett museum på dessa granitkullar vid hamnens inlopp bli som en symbol för Göteborgs och varför icke Sveriges förbindelser med länder och folk på andra sidan haven. Göteborg är ju Sveriges största hamn. Ett museum behöver också lockande miljö och det skall vara ett utflyktsmål. Om några år har väl varje familj sin bil och därför blir det lätt att nå museet. Med den förbättring av kommunikationslederna, som håller på att byggas upp med anledning av Älvsborgsbron, blir dessa fem km från innerstaden inget hinder. Kanske vi också kan få *säkra* magasin insprängda i berget. Detta skulle betyda en relativt låg byggnadskropp ovan mark.

Så får jag hoppas att utredningen om platsens disposition snart blir klar och att vi i en inte alltför avlägsen framtid kommer att få ett nytt etnografiskt museum på denna sköna tomt. Den som lever får se.

Gåvor

Som vanligt har ett antal intresserade försett museet med gåvor, denna gång 75 föremål, men dessutom har vi fått presenter till vårt referensbibliotek och även arkiven har gynnats på sätt som framgår under rubriken »Bibliotek, arkiv och kataloger.»

Till inköp av föremål och litteratur gällande Amerikas indian kulturer samt för att i övrigt gynna studiet av dessa har generalkonsul Hilding Svahn i San Salvador under 1963 överlämnat ett särskilt stort stöd, ej mindre än kr. 36.969.64. Till honom som generös donator och till alla övriga, som under året varit vänliga mot vårt museum framför vi ett vördsamt tack.

Nyförvärv

Asien

Under årens lopp har vi alltid försökt komplettera de områden, från vilka vi redan har samlingar, med nya föremål så att vi får våra specialområden så fullständiga som möjligt. Under året har vi framför allt lyckats med Asien och då i första rummet Indonesien. Nyförvärven från Asien består av 369 föremål och av dessa är de flesta inköpta. Tre stycken kan dock anmälas som gåvor, dels en broderad kudde från Kaukasus erhållen av fru M. Dahm i Göteborg (63.2.1) och dels en kopparbricka från Medan i Sumatra och en metallsked från Java. De båda sistnämnda från fru T. Wassén-Sundevall, Vällingby (63.10.1-2).

Fig. 1. Mansväska från ifugao, Luzon, Filippinerna. Bäres vid höften. Av bomull och med prydnadspartier i svart och rött mot vit botten. Höjd: 80 cm. 63.9.309.
— *Man's hip bag, from the Ifugao.*

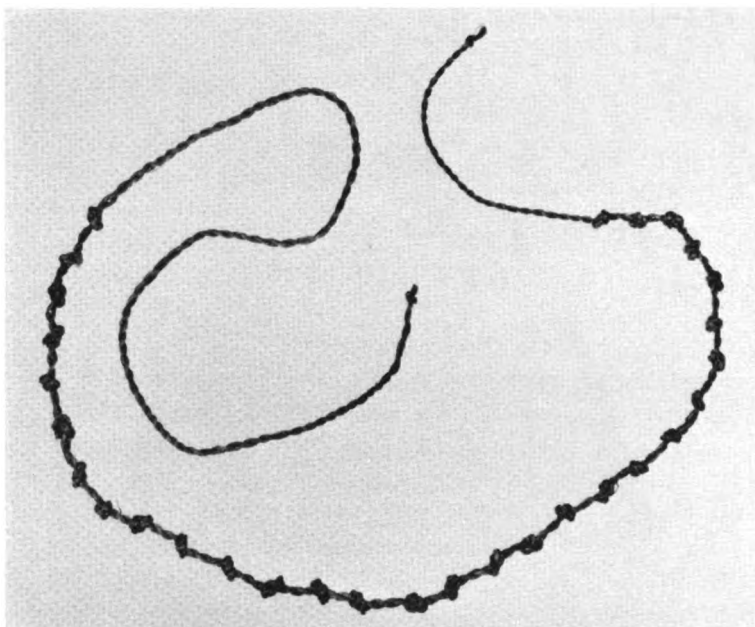

Fig. 2. Räknesnöre från ifugao, Luzon, Filippinerna. Antal anges med knutar. Längd: 84 cm. 63.9.242. — *Tally cord from the Ifugao.*

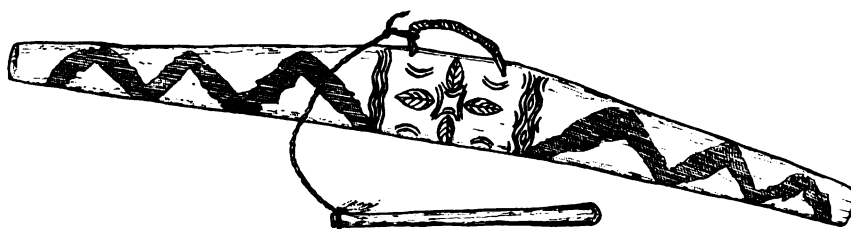

Fig. 3. Slagplatta av trä. Slagpinnen är fastbunden i handtaget. Musikinstrument som användes vid danser i samband med begravningar. Från ifugao, Luzon, Filippinerna. Plattans längd: 79 cm. 63.9.287. — *Wooden funeral dance clapper from the Ifugao.*

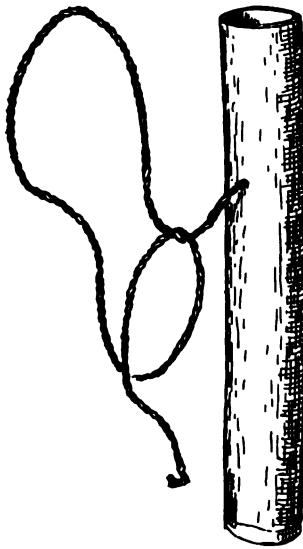

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 4. Förvaringskärl för skaldjur vid fiske. Av bambu. Snöret tjänstgör som midjeband. Från ifugao, Luzon, Filippinerna. Höjd: 34 cm. 63.9.280. -- *Bamboo shell fish tube with waist cord. From the Ifugao.*

Fig. 5. Släpa av trä. På denna transporteras gyttja och jordslam. Från ifugao, Luzon, Filippinerna. Plattans längd: 76 cm. 63.9.293. — *Wooden sledge for transporting mud. From the Ifugao.*

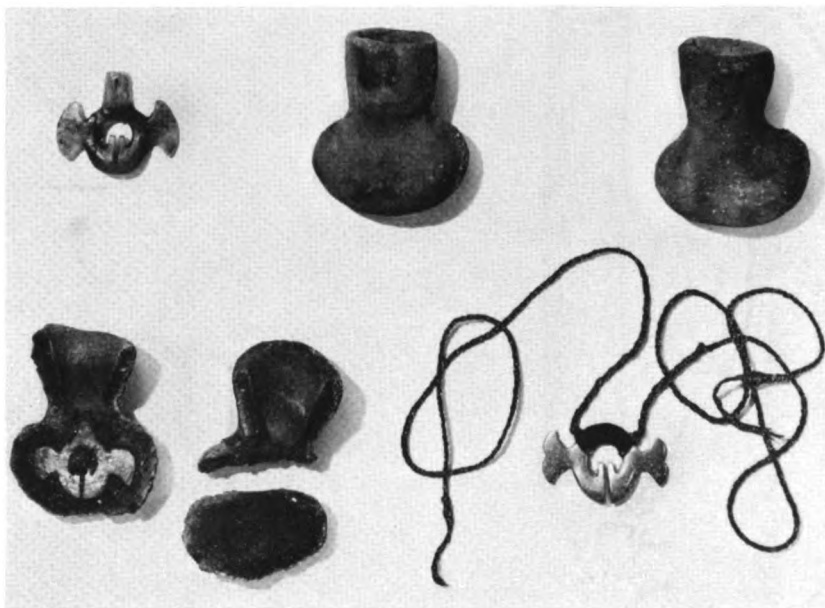

Fig. 6. Gjutning *à cire perdue*, förlorad form, hos ifugao, Luzon, Filippinerna. Överst t. v. en vaxmodell. I nästa stadium har modellen täckts med lera som fått torka, och längst t. h. den brända gjutformen med stelnat silver i den hålighet som bildats i formen, då vaxet runnit ut av hettan. Silvret har i flytande tillstånd hållits i formen. Längst ner t. v. det gjutna föremålet i den sönderbrutna formen och t. h. det färdiga halssmycket. Smyckets bredd: 3,8 cm. 63.9.164, 166–168 och 219. — *Wax model, clay molds and silver neck piece showing the 'cire perdue' technique. From the Ifugao.*

Det största och viktigaste inköpet är en samling från ifugao på Luzon i Filippinerna, som sakkunnigt insamlats av en av våra kollegor, professor H. Conklin i New Haven (63.9.1–334). Han är yrkesetnograf och en ytterst skicklig samlare, varför dessa objekt med åtföljande dokumentation utgör ett mycket värdefullt exempel på den märkliga kultur som ifugao-stammen representerar (fig. 1–7). Det är en stam som man ständigt måste återvända till när man vill skildra Indonesiens etnografi. Framför allt är den känd för sina ytterst märkliga terrasserade och konstbevattnade åkrar som täcker hela bergssidor. Dessa tillhör utan tvivel ett av världens underverk.

En annan kollega, professor G. Condominas. Paris, har från sin senaste vistelse bland bergsstammarna i Sydvietnam skaffat oss ett antal korgar och tyger (63.4.1–20). Härifrån har vi hittills i hög grad saknat material och denna lilla samling är därför ytterst välkommen. I synnerhet är texti-

Fig. 7

Fig. 8

Fig. 7. Träslev. Uptill en skopa på skedskäftets baksida. Från ifugao, Luzon, Filipinerna. Höjd: 31,5 cm. 63.9.186. — *Carved wooden spoon with ladle. From the Ifugao.*

Fig. 8. Träplatta på vilken en kris anbringas. Från Bali. Höjd. 52,5 cm. 63.12.1. — *Wooden board used as kris-bearer. From Bali.*

lierna ytterst intressanta, då de visar på teknik och mönster som torde vara ganska ålderdomliga i Bortre Indien.

De övriga inköpen är fåtaliga men är dock av stort intresse. Bland dem märks en samling av textilier från Java, Flores, Borneo, Celebes och Sumatra, både batik och ikat, samtliga mycket intressanta och av typer, som vi icke hade förut (63.1.1–5, 63.5.1–5). Fig. 8 visar ett föremål från Bali (63.12.1). Det är en rektangulär platta av trä med en traditionell wajang-figur i lågreliëf. Enligt uppgift har plattan tjänstgjort som bakstycke till en därpå upphängd kris.

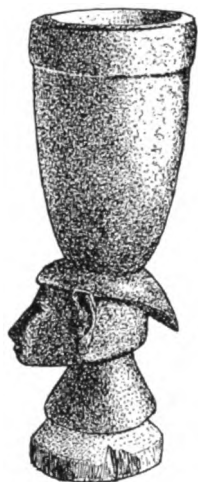

Fig. 9. Trämortel från San Cristoval eller angränsande öar i Salomon-gruppen. Höjd: 24 cm. 63.3.1. *Wooden mortar from San Cristoval or adjoining islands in the Solomon Group.*

Söderhavet

Museiintendenten Karl Erik Larsson återinträdde den 10 december i tjänst efter en fältundersökning. I samband med sina fältstudier har han även kunnat göra en intressant samling från Fiji, som utgör årets väsentliga nyförvärv från Söderhavet. För data om hans resa hänvisas till annan plats i denna berättelse.

Den i fig. 9 avbildade 24 cm höga trämorteln (63.3.1) har inköpts i London och efterbestämts till San Cristoval och angränsande öar i Salomongruppen.

Amerika

Nyförvärven från Nya Världen består detta år enbart av gåvor, 44 st. Från fru Agda Sundquist i Mexico har vi fått en arkeologisk samling från Mexico (63.17.1–24). I samlingen ingår ett praktfullt lerkärl — en tripod — målad med motiv av fjäderormen. Det härstammar från något område i Centralamerika söder om Mexico (63.17.1).

Generalkonsul L. Holtermann i San José, Costa Rica, har tillsammans med insamlaren, v. konsul Thomas Taylor i Puerto Limón skänkt en etnografisk samling från huetar-indianer i Talamanca-bergen i Costa Rica (63.8.1–10). I samlingen observeras ett blåsrör med lerkulor som ammunition och en laddstake. Kulorna förvaras i en knuten väska. Dessutom

ingår bland föremålen bågar och pilar. Denna samling är onekligen märklig, då den visar att det tydliga fortfarande finns levande indiankulturer i dessa trakter. Den vanliga uppfattningen är ju att de gamla kulturerna helt har försvunnit.

Våra samlingar från Nordamerika är allt annat än talrika och all nyanskaffning är i det närmaste omöjlig. Desto gladare blir vi då museet får en gåva av gamla autentiska föremål från Alaska. Donator är direktör Richard Berlin och sakerna är insamlade i slutet av 1800-talet. Föremålen (63.14.1-7) är högst intressanta och bland dem märks särskilt en fin broderad skinnväska. De är insamlade av herr Otto Hilmer Berlin som under en längre tid arbetade i Alaska.

Museichefen fil.dr. B. Hubendick har skänkt ett band från indianerna i östra Ecuador (63.6.1) och från Mr. Karl P. Curtis, Gamboa i Canal Zone, har vi fått två fina smycken från Chiriqui i Panama (63.7.1-2). Det ena, en näsprydnad av sällsynt typ, är gjuten *à cire perdue* och är tydligen en blandning av guld och koppar. Det andra är en avlång cylindrisk pärla av koppar. De passar väl in i våra samlingar från dessa trakter och föremål av guldlegering är vi inte särskilt bortskämda med.

Afrika

Herr Lars Johnsson, Hälsingborg, som själv är etnograf, har från en resa i Liberia tagit hem några föremål av stort intresse och väl dokumenterade, som han skänkt oss (63.13.1-14). De kommer från olika stammar: kissi, gola och gbandi. Med undantag av ett par skulpterade är föremålen av vardagstyp och av sådant slag som ett museum eftertraktar.

En annan etnograf, M. Ph. de Salverte-Marmier, har för vår räkning inköpt en samling textilier från baulé-stammarna vid Elfenbenskusten (63.11.1-13). De flesta är indigofärgade genom reservteknik, och vi har länge sökt att komma åt några sådana. De är dessutom väl dokumenterade.

Bibliotek, arkiv och kataloger

Referensbiblioteket

Under året har numren 15731-15857 antecknats i bokliggaren, d.v.s. en ökning har skett med 487. Ökningen hänför sig till byten (199), köp (181), gåvor (101), egen fotostatkopiering (3), eget tryck (3). Av de köpta arbetena har 48 betalats med medel skänkta av generalkonsul Hilding Svahn.

Flera givare har skänkt enstaka tryck. Av dem som har skänkt ett

flertal arbeten antecknas fru Inga Skottsberg, Göteborg, med 39 publikationer ur framlidne professor Carl Skottsbergs bibliotek, samt museiintendent H. Wassén med 25.

Bildarkivet

Detta har under 1963 ökats med 147 bildark från nr 15202 till 15438, huvudsakligen genom avfotograferingar utförda vid museet. Antalet *negativ* har ökats med 117 (från nr 9520 till 9636).

Kartarkivet

Ökning under året endast med ett kartblad erhållet i byte från Venezuela. Arkivets slutsiffra 289.

Skiptikonarkivet

Under året ingen ökning, varför slutsiffran 2390 kvarstår.

Diskoteket

Genom köp har under året 10 grammofonskivor tillförts detta arkiv, som sålunda ökats med numren 364–373. Musiken hänför sig till skilda delar av världen.

Pressklipparkivet

För detta arkiv förs ej någon nummerregistrering, men artiklar, meddelanden o.d. av intresse tillförs kontinuerligt samlingen, som är fördelad på kategorier. Utom från svensk press tillförs detta arkiv gåvor från bl.a. intresserade utlandssvenskar, av vilka ambassadören Claes Westring i Lima särskilt bör nämnas. Museets egna tjänstemän bidrager också med bidrag från olika källor.

Museal verksamhet

Arbetet med utställningen i salen för latinamerikansk arkeologi har fortskridit under året och utställningen kunde den 8 november öppnas för allmänheten. Den har tagit lång tid att få färdig beroende på våra ytterst begränsade tillgångar. Endast en mindre summa kunde varje år investeras i utställningen. Den arkitektoniska utformningen av salen har gjorts av arkitekterna Sven och Alice Thiberg och själva urvalet av föremål och utställningen har gjorts av museiintendenten S. Henry Wassén. Större delen av utställningen visar exempel från olika förhistoriska peruanska kulturer, där i synnerhet vårt rika förråd av vävnader kan få

skådas av allmänheten. Endast ett fåtal vävnader har fått plats på väggarna och i montrar. En annan del, som är inramade, har hängts upp på skjutbara skärmar och skyddas på så sätt från ljus. Salen är helt belyst av ljus-ämneslampor inne i montrarna. En stor del av våra peruanska textilsamlingar ligger emellertid i magasin. Meningen är att de i en framtid skall inramas och sedan sättas upp på lediga skärmar. Detta får dock anstå tills vi fått det nödvändiga anslaget för en sådan åtgärd.

De övriga montrarna visar fynd från andra områden i Latinamerika. Då våra samlingar av detta slag är mycket omfattande har endast en mindre del kunnat exponeras. I framtiden skulle man behöva ett betydligt större utrymme, i synnerhet som allmänheten är mycket intresserad av dessa samlingar, som de flesta museer vanligen icke är särskilt rika på.

I samband med utställningen har vi också försökt lösa magasinproblemet med resten av föremålen. Vi har fått bygga upp ett nytt magasin, som med en gång blev fyllt till brädden. Andra utrymmen saknas.

Utställningen är ordnad med dubbel kommunikation, så att man kan börja med endera av de två mera betydande kulturer som europeerna först kom i kontakt med, nämligen aztekernas och den inkaiska. Från dessa sveper utställningen över dels olika geografiska områden dels olika epoker. Det är självklart att vi gärna skulle vilja ha materialet utställt i mera vetenskapliga sammanhang. Men då samlingarna ofta gjorts av icke yrkesetnografer eller arkeologer, har i allmänhet endast de mera konstnärliga föremålen tillvaratagits. I vilket fall ger de en god inblick i vissa epoker av det förhistoriska Latinamerika. Det som icke samlingarna kan berätta, får museimännen tala om vid sina demonstrationer.

Under senare delen av utställningsarbetet har större delen av museets personal varit i verksamhet och dessutom har vi haft tillfällig hjälp av fil.stud. fru Ulla Hedén.

Som redan nämnts i ingressen till denna årsrapport verkar det nu som om tomtfrågan för ett nytt etnografiskt museum inom en överskådlig framtid skulle bli löst, så att vi äntligen kan slippa den besvärliga trångboddheten och flytta in i ett nytt och tidsenligt museum. Detta har föranlett en hel del utredningar och arbete med planeringen för uppgörandet av en dispositionsplan och härvidlag har det skett ett intimt samarbete med arkitekterna vid WAAB White Arkitektkontor AB.

Fönsterskyltningen fortsatte med en utställning av låsar från året förut, vilken fortsatte till den 3 februari, då en ny skyltning visades, denna gång från Massim-området i Nya Guinea, framför allt känt genom Bronislaw Malinowskis forskningar, en av milstolparna i etnografins idéhistoria. Detta område är även känt för sin speciella konst.

Övrig verksamhet och personalia

Den 24 november avreste museichefen för en kortare fältstudie till Laos och Thailand. Strax efteråt återkom museiintendenten Karl Erik Larsson från sitt fältarbete på Fiji, dit han avrest den 26 mars. Efter kortare uppehåll i London, Salem och Vancouver som förberedelse till arbetet på Fiji kom han den 7 april till Suva, ögruppens huvudstad. Hans fältarbete i Rewasau i Colo-området på Viti Levu började den 8 maj och pågick till 20 november med vissa avbrott för besök i Suva och på andra platser. Tiden i Suva, 20 november—3 december, användes till avslutande arbete och efter återkomst till Göteborg den 8 december skedde återinträde i tjänsten den 10. I en särskild artikel ger han en bild av förhållandena i Rewasau.

De forskare som sysslar med svenskt material finner detta ofta »utanför husknutarna», medan etnografen har sitt fält i fjärran länder långt från Göteborg. En etnograf, som icke har erfarenhet av förhållandena ute på fältet, kan knappast levandegöra den upplysning han skall ge till allmänheten. Till detta kommer också att materialet snabbt försvinner, en sak som jag under de gångna åren ständigt haft tillfälle att återkomma till.

Museichefen gjorde under sommaren en kortare resa för att få undersöka det allra nyaste inom museivärlden i Holland, Belgien och Frankrike. För att över huvud taget kunna planera ett nytt museum är det viktigt att se vad andra åstadkommer och följa med utvecklingen.

Museiintendent S. Henry Wassén har under museichefens frånvaro uppehållit jourtjänsten för honom jämte egen tjänst, vilket bl.a. inneburit de längre perioderna 18 juni—8 augusti 1964 och 24 november 1964—11 maj 1965. Han deltog som museets representant i Skandinaviska Museiförbundets möte i Bergen den 17–22 juni.

För övrigt har museitjänstemännen som vanligt demonstrerat samlingar och föreläst för olika föreningar och kurser, bl.a. skolstyrelsens kurs för lärare. Ett viktigt besök gjordes av Svenska Textillärarnas Riksförbund, som fick tillfälle att gå igenom museets rika textilsamlingar. Museets tekniska personal har under året oförändrat utgjorts av konservatorsassistent B. Thörnborg och museiteknikerna E. Berndtsson och Y. Wall. Som tidigare har herrar Olof Brändström, Otto Puusta och David Svensson innehaft statliga arkivarbetartjänster.

För studieändamål har Etnografiska Museet under 1963 besökts av bl.a. följande personer: Fru Lola Casas de Weigandt, Bremen; Sr. Miguel Angel Chase, Paraguay; Sr. Jaime Niño Díez, Colombia; Sr. José R. Garita S. med fru, San José, Costa Rica; Sr. Eduardo Carillo González, Guate-

mala; Sr. Roberto Goyzueta W., Guatemala; Prof. James Griffin, Ann Arbor, Mich.; Prof. Vinigi L. Grottanelli, Rom; Doktor Sixten Haraldson, Mariestad; Sr. Olaf Holm, Guayaquil, Ecuador; Sr. Juan Jacobo, Nicaragua; Arkitekt Sven E. Jensen, Holte, Danmark; Ambassadör Åke A. Jonsson, Montevideo; Mr. Kayser W. Sung, Hong Kong; Prof. Daniel F. McCall, Boston, Mass.; Prof. Knut Pipping, Åbo; Mr. Dan Sander, Panama, R.P.; Sr. Carlos Horacio Urhán R., Colombia; Sr. Arturo Venegas G., Chile, och Prof. Gordon Willey, Cambridge, Mass.

Följande uppgifter har lämnats till bibliografien för under 1963 tryckta arbeten, artiklar o.d.:

- HOLMER, NILS M.: *Gramática comparada de un dialecto del Chocó (con textos, índice y vocabulario)*. (Estudios Chocóes, II). Etnologiska Studier 26, s. 79–248. Göteborg 1963.
- — och S. HENRY WASSÉN: *Dos cantos shamanísticos de los indios cunas. I. Serkan-Ikala, la Canción de los Muertos. II. Canción Iniciatoria, Tiska Ikala*. Etnologiska Studier 27, 151 sid. Göteborg 1963.
- IZIKOWITZ, KARL GUSTAV: *Berättelserna för 1959, 1960, 1961 och 1962*. Etnografiska Museet, Göteborg, Årstryck 1959–1962, s. 3–66. Göteborg 1963.
- — *Facteurs sociaux entravant les innovations techniques*. Études et documents de CNBOS, No. 212, s. 3–8. Bruxelles 1963.
- — *Expansion*. Folk, Dansk etnografisk tidskrift, vol. 5, s. 173–185. Köpenhamn 1963.
- LARSSON, KARL ERIK: Rec. av Bernard Smith: *European vision and the South Pacific 1768–1850*. Rec. tryckt i Lychnos.
- WASSÉN, S. HENRY: *Från Mexiko och Centralamerika 1962 samt Sr. Hayans resa till Río Caimán, Colombia*. Etnografiska Museet, Göteborg, Årstryck 1959–1962, s. 67–96. Göteborg 1963.
- — *Three Mesoamerican Effigy Incense Burners representing the God of Fire*. Ethnos 1962, s. 150–166. Lund 1963.
- — *Apuntes etnohistóricos chocoanos*. Hombre y Cultura, t. I:2, s. 1–19. Panama 1963.
- — Rec. av arbetet »Rio Bayano, Región de Mañana» (av J.M. Reverte), spansk text. Hombre y Cultura, t. I:2, s. 89–93. Panama 1963. (Även tryckt i Revista do Museu Paulista, n.s., vol. XV, s. 422–426, S. Paulo 1966).
- — *Etnohistoria chocoana y cinco cuentos waunana apuntados en 1955*. (Estudios Chocóes, I). Etnologiska Studier 26, s. 1–78. Göteborg 1963.
- — *Algunas observaciones sobre la división de los indios guaymies*. Loteria, vol. VIII, No. 86, s. 86–94. Panama 1963.
- — *Mexicos, Central- och Sydamerikas arkeologi. En sammanställning efter olika källor och del museala materialet*. Göteborgs Etnografiska Museum, okt. 1963, 35 sid., 2 kartor. Göteborg 1963.
- — Rec. på engelska av två arb. av Horst Nachtigall: »Indianerkunst der Nord-Anden» och »Alt-Kolumbien: Vorgeschichtliche Indianerkulturen». Rec. No. 28, s. 27, »Man», Febr. 1963. London.

- WASSÉN, S. HENRY: *Med blomma och sång.* Ett apropå till en nyutställning. Art. i Göteborgs-Posten 21.11.1963.
- — *Dos cantos shamanísticos* etc. Se Nils M. Holmer & S. Henry Wassén.
- — och Bo Holmstedt: *The Use of Paricá, an Ethnological and Pharmacological Review.* Ethnos 1963:1, s. 5–45. Lund 1963.

KARL GUSTAV IZIKOWITZ

REWASAU — EN BERGSBY PÅ FIJI-ÖARNA

Av

KARL ERIK LARSSON

Bygder som avfolkas men ännu inte ligger helt öde, behöver inte vara så isolerade som de vid ett flyktigt besök först verkar. Utflyttning och avfolkning skapar också kontakter med yttervärlden, med de centra till vilka folk flyttar. Emigrationer är kontaktskapande företeelser som i stället för att utarma en bygd kan berika den, så länge en del av befolkningen stannar kvar i hembygden och låter sig påverkas utifrån. Och det kan den göra så länge utflyttningen sker inom det trygga, lokala samhällets ram. De utflyttade kan fortfarande vara en del av hembyn fast de bor på annat håll.

Våra egna, svenska folkförelser mot 1800-talets slut skulle kulturellt ha varit torftigare om inte emigrationen till det stora landet i väster hade skapat kontakter och kanaler för nya idéer som togs upp i hemlandet.

Den by på Viti Levu, Fiji-gruppens största ö, som jag under drygt ett halvår 1963 levde i och studerade, ligger i ett avfolkningsområde uppe i det centrala bergsområdet. Byn heter Rewasau och den blev väl inte riktigt vad jag tänkt mig, men etnografens uppgift är att studera samhälle och kultur som han eller hon finner dem.

Fiji-öarna ligger alldeles väster om datumgränsen och anser sig ha dygnets först utkommande tidning, »Fiji Times». Man är elva timmar före oss i tid. Då vi har sen kväll läser man på Fiji redan morgontidningen för nästa dag.

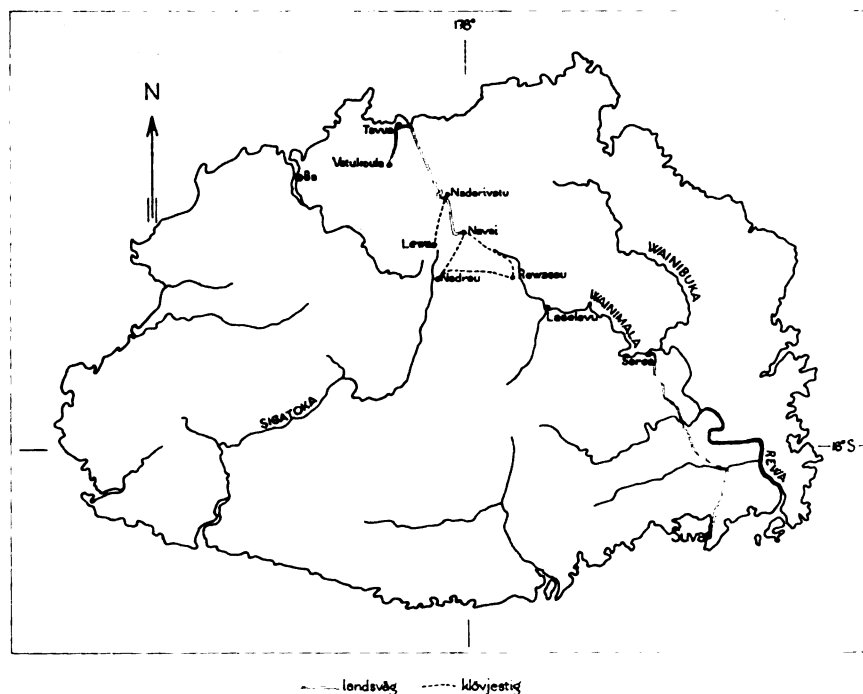
Även Stilla havets övärld karakteriseras av kraftiga folkökningar och på de större öarna finner man en fortgående urbanisering — om man tar detta ord i en vid mening. Fiji-öarna hade år 1956 en befolkning på 345 737 invånare och enligt beräkningar som bygger på födelsetalen kommer ögruppen år 1968 att ha minst 500 000 invånare för att år 2000 nå upp till 1 200 000. Av Fijis befolkning var 1956 42,85% fijianer och 49% indier. Den fijianska befolkningen var ännu vid 1936 års folkräkning större än den inflyttade indiska, men 1946 hade indierna blivit fler än den ursprungliga befolkningen. Den indiska befolkningen växer snabbare än den fijianska. Fijianerna minskade stadigt i antal fram till 1921 men har sedan dess ökat. Tillväxten hos fijianerna är dock inte så stor som hos indierna.

Båda befolkningsgrupperna ökar och samtidigt sker en inflyttning till stadsområden, främst Suva, Fiji-gruppens huvudstad vid kusten på sydöstra Viti Levu. Denna hade vid mitt besök år 1963 omkring 50 000 invånare och dess befolkning är kosmopolitisk. Förutom de två stora grupperna fijianer och indier finns europeer från Storbritannien (Fiji är en brittisk kronkoloni), från Australien och Nya Zeeland, amerikaner, kineser, grupper från Tonga, Samoa och Rotuma samt melanesier från Salomonöarna och Nya Hebriderna. En intressant jämförelse kan göras mellan Viti Levu — den största ön — och Jamaica i Västindien. Båda öarna är ungefär lika stora (Viti Levus yta är 11 733 km², något större än landskapet Skåne) och har samma bergiga område i det inre av ön. Men medan befolkningen på Viti Levu i slutet av 1950-talet var mindre än en kvarts miljon hade Jamaica vid samma tid över en och en halv miljon. Sedan är det en fråga om det är riktigt att jämföra de två öarna. Det geografiska läget i förhållande till marknader är inte detsamma. Jamaicas läge är bättre. Både Fiji och Jamaica producerar socker, bananer och kopra. Sina största exportinkomster får Fiji från sockret vilket exporteras som råsocker: nästan 70% av de totala inkomsterna. Nummer två som inkomstkälla är kopran och andra kokosnötprodukter och nummer tre guld från en gruva på norra Viti Levu: Vatukoula.

År 1961 hade jag i september gjort ett första, månadslångt besök på Fiji-öarna och då bl.a. besökt en bergsby, Lewa, strax söder om Nadarivatu i det centrala bergsområdets nordliga del. År 1963 återvände jag till Fiji och levde då under mer än ett halvt år i byn Rewasau i samma område, i norra Colo. Men medan Lewa ligger i det torra området (Viti Levu har klimatmässigt två områden: ett torrare i nordväst och ett våtare i sydöst) ligger Rewasau i det blötare, där det även under den torra årstiden från maj till november är ganska vått i markerna.

Byn Rewasau och Naboubuco, namnet på området kring denna by, hade utvalts i samråd med den brittiska administrationen som redan i februari haft sitt folk uppe i byn och förberett mitt besök. Man kan inte komma oanmäld och slå sig ner i en fijiby. Jag kom till Rewasau i mitten av maj och lämnade byn i slutet av november.

Byborna och folket i Naelewai, en angränsande by, hade till mig byggt ett hus på en gammal husgrund som låg litet avsides från den egentliga byn. Varje husgrund har i en fijiansk by ett namn och namnet på min *yavu*, grund, och på mitt hus var Vunaniu, Palmen eller Palmerna. Själv kallades jag itaukei Vunaniu, åbon Palm. Fijianer har mycket lätt för att placera främlingar och ge dem roller. Jag blev en av byborna, åtminstone vad det gäller förpliktelser. Uppre i Naboubuco och angränsande områden

Karta över Viti Levu, Fiji-arkipelagens största ö.

har man också en dual organisation. Män och kvinnor kallas *tako* eller *lavo*. Tui Naboubuco, Ratu Tevita Delasau, som var områdets överhövding och bodde i Rewasau, men inte bara som *tui* och *turaga*, hövding och herre, utan också som itaukei Nadroga, innehavare av husplatsen Nadroga, rätt och slätt herr Nadroga, var *tako* och därför kallades också jag och min assistent, en hövdings son från Saumakia i Wainimala-området, för *tako*. Tui gav oss helt enkelt denne beteckning som var lika ny för min assistent som för mig. Systemet *tako* och *lavo* fungerar alternerande i generationerna. Om jag själv är *tako* blir min son eller dotter *lavo* och mina barnbarn *tako*. Alla i norra Colo känner varandra som *tako* eller *lavo*. Och i byn och under mina vandringar till kringliggande byar var jag Vunaniu eller *tako*. *Ni sa yadra, tako*, goddag *tako*, kunde man säga till mig. Min assistent var *turaga* och *ratu*: Ratu Tevita Ronaitege. Han var svåger till distriktets *buli*, den högste i distriktsadministrationerna på den fijiiska sidan. Britterna har också en egen administration som löper parallellt med de inföddas men med kontaktpunkter mellan de två organisationerna. Det fijiiska samhället är ett rangsamhälle och den som vill arbeta i en fijiisk by med en

undersökning som tarvar en längre tids vistelse på platsen, måste introduceras uppifrån och i toppen står vid denna introduktion den brittiske guvernören. Under honom finns en Secretary for Fijian Affairs som år 1963 var en britt. Denne kontaktar en »commissioner», den högste brittiske tjänstemannen i en »division» (ett större administrativt område). Bud går också till en *roko*, i mitt fall Roko Tui Naitasiri, som är den högste fijianske tjänstemannen i en *yasana*, en provins. I en »division» brukar det finnas flera sådana *yasana*. Under en roko står ett antal *buli*, fijianer — oftast hövdingar — som svarar för vad som händer i en *tikina*, ett distrikt. Under »the commissioner» finns på den brittiska, allmänna sidan (indierna har inte någon Secretary for Indian Affairs och heller inte någon egen lokal administration) »district officers», som kan vara unga briter i karriären. De distrikt dessa svarar för är större än de områden som har en *buli* som ledare inom den fijianska administrationen. De är ofta större än en *yasana*.

Denna undersökningssituation på gott och ont måste etnografen acceptera. Själv placeras han vid sidan av *turaga*, herrarna i byn, och byfolket vet att han har kommit med guvernörens goda minne. Man får göra det bästa av sin situation och observera även sin egen belägenhet. Min assistent hörde till Navitilevu, en släktgrupp som fanns inte bara i Wainimala, i byn Saumakia, varifrån Ratu Tevita kom, utan också i Rakiraki, vid kusten i nordost. Bureca-folket i angränsande Naqelewai, en by som låg endast 1½ km från Rewasau, var *bati* till navitilevufolket. *Bati* betyder tand och *bati*-organisationen är en gammal militär organisation som innebär att ett folk kunde vara lierat med ett folk i utkanten av sitt politiska område. Detta folk var *bati*. Denna relation var liksom de flesta andra på Fiji ceremoniell men ceremonier har ofta praktiska konsekvenser. Och ceremonierna finns kvar även sedan den militära bakgrunden är borta. Detta hade till följd att min assistent eller vår värd i byn som vi besökte, ofta inte kunde äta det som bjöds vid en måltid. Bureca-folket får inte äta fisk när någon från Navitilevu är närvarande och Navitelevu får inte äta *vuaka*, svin eller vildsvin då någon från Bureca är närvarande.

Eftersom Ratu Tevita vistades en längre tid i Naboubuco då han var med mig, uppvaktades han — i praktiken vi båda — av Bureca-folket som kom upp till Rewasau och lämnade sina gåvor som vi skulle besvara med gengåvor. På detta sätt blev jag inbegripen i ceremonier där jag fick spela en roll vid min assistents sida. Naturligtvis lär man sig mycket vid dessa tillfällen. Ceremonier och sedvanor blir inte tomma ord utan händelser som kan observeras, men situationen gör det ofta svårt för en att nå alla grupper i samhället. De roller hos fijianerna jag bäst kunde studera var de som tilldelades individer som stod på samma piedestal som jag själv.

Yaqona (Piper methysticum), mera känd som kava.

Och på ett område, i kvinnornas värld, hade jag inga möjligheter att få annat än en ytlig kunskap. Man får acceptera detta, så länge man inte har en kvinnlig medarbetare med sig i fält. Ett tredje viktigt förhållande måste också nämnas. De infödda har behov av pengar, för skatter, kläder och husgeråd. I Rewasau fick man kontanterna genom att ha släktingar som arbetade i guldgruvan, Vatukoula, som ligger norr ut från byn, och genom att på hästar klövja torkad *yaqona* (kava) ut till marknaden i Tavua vid kusten i norr. (Det är rötterna på *Piper methysticum*, en buske som hör till pepparväxterna, som torkas. Av dessa rötter beredes en ceremoniell dryck som numera drickes även av indierna och då utan något ceremoniell.) Att studera bybornas ekonomi i relation till *yaqona*-försäljning — *yaqona* är områdets »cash crop» — är i stort sett omöjligt då man själv är en viktig inkomstkälla. Det blev under mitt besök inte många *yaqona*-transporter från Rewasau till kusten. Men det dracks mycket *yaqona*. I byarna dricker man *yaqona* som är »grön», beredd av otorkade rötter.

Som redan påpekats finns det två klimatområden på Viti Levu. Det sydöstra området kännetecknas av tropisk regnskog och mycket regn också under torrtiden. Rewasau ligger i den västliga utkanten av detta om-

råde, på den östra sluttningen av ett platåområde som delar ön i en östlig och en västlig del. I det västliga området är Sigatoka den största floden, den rinner upp nordväst om Rewasau och passerar Nadrau, en grannby 13 km väster om Rewasau. Denna by ligger väster om den i nord-syd gående vattendelaren och i Viti Levus torra område. I det östliga området har vi Rewa-floden och dess bifloder bland vilka i norr Wainimala och Wainibuka märks. Wailoa är ett tillflöde norrifrån till Wainimala och om vi fortsätter ännu längre norrut finner vi att Wailoa börjar vid Naelewai, Rewasaus grannby, där Wai Nasoqo och Wai Naboubuco rinner samman. (*Wai* betyder vatten, flod, älv, bäck.)

Jag var i Rewasau under den torra årstiden men jag tyckte att det regnade både ofta och mycket och blötan fanns alltid i markerna. Suva nere i sydöstra Viti Levu har en nederbörd om 3 000 mm per år, men det finns platser uppe på platån i centrala Viti Levu som har över 5 000 mm. Rewasau hade troligen omkring 4 000 mm per år. Som jämförelse kan nämnas att Bergen i vårt grannland har 1 944 mm per år.

Rewasau ligger på en platåliknande sluttning som skjuter ut från söder under en bergvägg. Nedanför ligger i norr Wai Naboubuco och i väster ett annat vattendrag, Wai Naidadara, som söderifrån flyter in i Naboubuco-älven, Wai Naboubuco. Själva byn ligger omkring 360 meter över havet och älven i norr omkring 110 meter lägre. Den angränsande byn Naelewai ligger nere vid älven längre österut på en höjd av omkring 215 meter över havet. När man kommer från Naelewai får man vissa sträckor nästan klättra för att komma upp till Rewasau.

Tui Naboubuco, Ratu Tevita Delasau, har en titel som är *vakavanua*, en traditionell titel som inte svarar mot någon plats i den brittiska politiska administrationen uppbyggd efter två linjer, en över »the commissioner» och distriktstjänstemannen och en annan över fijianernas *roko* och *buli*. Men hövdingar med dylika traditionella titlar lemmas in i organisationen vid ett tillfälle. Provinsen, vars överhuvud är en *roko tui*, har varje år ett rådsmöte, ett *bose yasana*, och dit kommer också hövdingar som Tui Naboubuco. De utgör en bördsaristokrati som vid sådana tillfällen får göra sin röst hörd.

Tui-titeln är av sent datum uppe i höglandet. Den nuvarande *tui* sades vara den tredje innehavaren. Förr hade både Vatuba och Naraiwaqa, de båda rivaliserande härskargrupperna i resp. Rewasau och Naelewai, sina *vunivalu*, »krigets rot». Denna titel är gammal i kustområdena och har troligen heller inte någon riktig hemortsrätt i norra Colo, den nordliga delen av det centrala bergsområdet. Härskaren i byn kallades förr *kira*. Och i Nadrau hade man *kira i levu*, den store bland hövdingarna. Mellan Nadrau

Tui Naboubuco med sin stav.

och Naboubuco fanns och finns fortfarande i någon mån handelsrelationer till vilka man också kan räkna äktenskapen. Giftermålen hör i varje fall hemma i samma relationskomplex. Naboubuco har fått salt och lerkärl från Nadrau och Nadrau har fått flätade mattor från Naboubuco. Pandanus som ger råmaterial till mattorna, växer bättre i de blöta områdena i Naboubuco än på de gräs- och växtrörtäckta sluttningarna vid Nadrau.

Byn Rewasau hade 1963 121 invånare: 67 män och 54 kvinnor. Dessa bodde i hus på båda sidor om en långsmal *rara*, byplats. Från Naveikai, ett av de nordligaste husen närmast Naboubuco-älven, och det sydligaste, Naitutu, som låg högst, var det ungefär 250 meter. Mitt hus låg ett stycke vid sidan söderut och det fanns också ett annat hus ett stycke från husen kring byplatsen: Nakorowaqa, som låg vid vägen till Naqelewai.

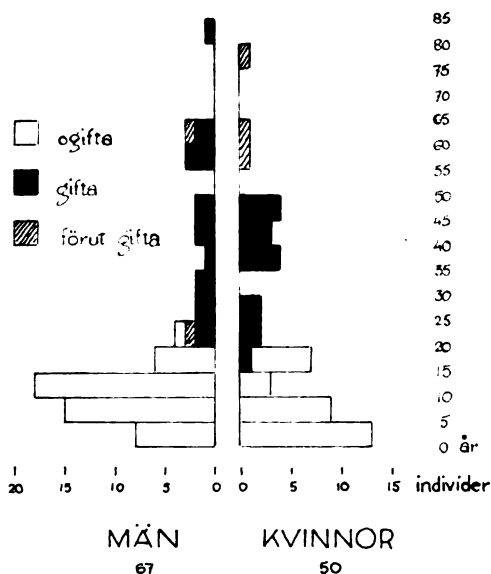
De 121 byborna i Rewasau är bara en del av byn. Det finns ytterligare

De första stolparna till ett nytt hus yxas till på en gammal husgrund.

Dakuni, fem år, på byns *lali*, trumma.

Befolkningens fördelning efter kön, ålder och civilstånd i maj 1963. Aldersuppgifter saknades om fyra kvinnor.

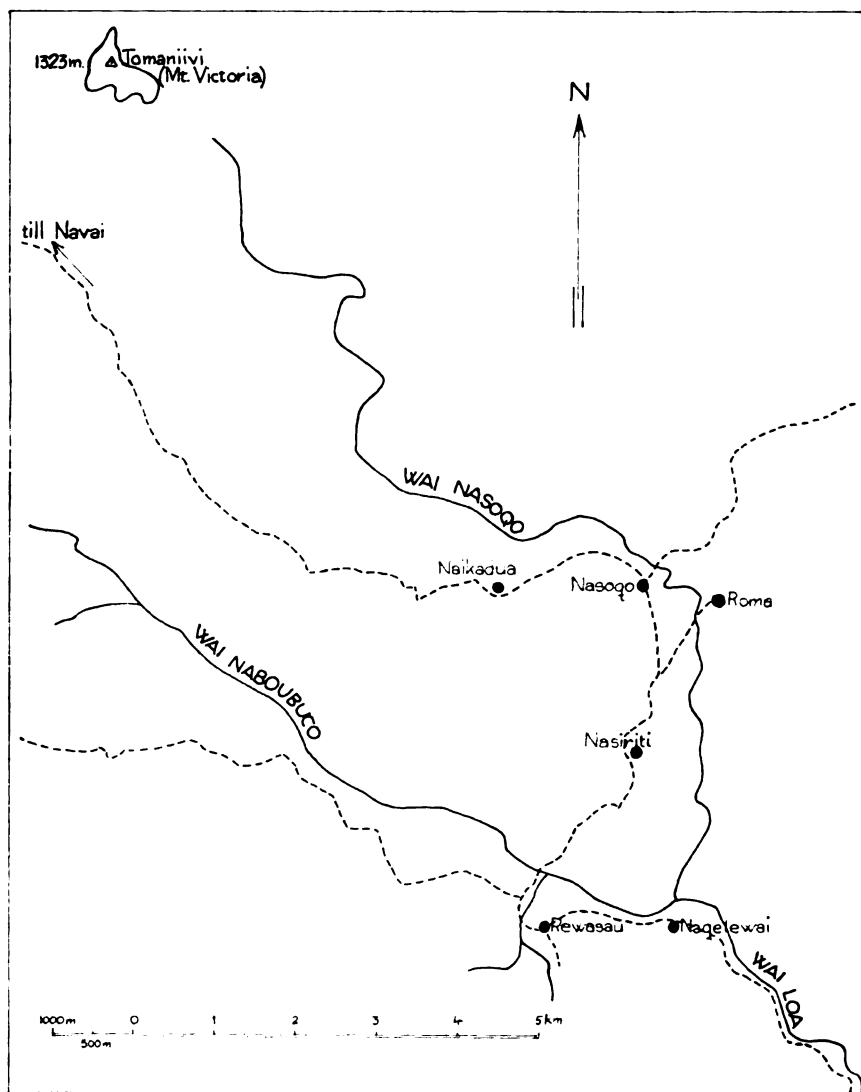
omkring 100 personer som hör till byn men som är mer eller mindre tillfälligt borta. De flesta vistas vid Vatukoula, guldgruvan, där de antingen är gruvarbetare eller sysslar med jordbruk i närheten på mark som hör till sockerbolaget. Gruvarbetarna har med andra ord en replipunkt som ligger närmare gruvan än Rewasau: ett bebyggelseområde vid Nasomo i traditionell fijiansk stil där man fortfarande är jordbrukare. Här finns inte bara familjer från Naboubuco utan också från t.ex. Nadrau. En del barn som vistas i Rewasau och går i skolan i Naboubuco — denna ligger i Nagelewai — har sina föräldrar i Vatukoula eller Nasomo. Och det är ett ständigt gående till och från. En Rewasau-familj bor i Suva där mannen arbetat vid ett hamnbygge. Om de flesta gifta männen i Rewasau gäller att de en längre tid vistats nere vid gruvan i norr eller i Ba, också på nordkusten. Av barn i Rewasau födda åren 1948—1961 såg 26 dagens ljus vid Vatukoula.

Utifrån sett kan man säga att Rewasau är en isolerad bergsby. Ingen indier har så vitt jag vet någonsin varit i Naboubuco och fijianerna vid kusterna ser man sällan där uppe. Både min assistent och hans fader som ändå kommer från det inre av Viti Levu, ett stycke söder om Naboubuco,

hade före mitt besök aldrig varit i Rewasau eller Naelewai. Men de demografiska uppgifterna ger en annan bild än den man kanske väntat sig.

Bergsbygden är *na vanua dredre*, det svåra landet, som fijianerna själva säger. Stigarna är klövjestigar som inte bara för den otränade västerlänningen utan också för den ofta rätt korpulente kustfijianen, kan vara tröttnande. Den röda lateritleran ställer balansförmågan på prov och nivåskillnaderna är ofta avsevärda. Det blir vandringar upp och ner. Förnödenheterna klövjas in på hästar som ofta får fara mycket illa. Den viktigaste vägen ut och in går över Nadarivatu i norr där administrationen har en skogsskola och där man i vår tid planterar barrträd på en höjd av omkring 800 meter över havet. Landskapet kan se riktigt skandinaviskt ut. Sydöst om Nadarivatu ligger Navai, hit går bussen från Tavua vid kusten i norr där man har en anslutande bussförbindelse från Vatukoula, guldgruvan. Alldeles öster om Navai ligger Tomanivi, engelsmännens Mt. Victoria, den högsta bergstoppen på Fiji-öarna, 1 323 meter över havsytan. Åreskutan är ungefär 100 meter högre. Navai ligger på en höjd av 548 meter och klövjestigen mot Nasoqo och Naboubuco i sydöstlig riktning börjar här. På 2,5 km går stigen upp till en höjd av drygt 1 000 meter. Man har här en hänförande utsikt i sydväst mot Sigatoka-dalen. Höjden sjunker sedan och man följer hela tiden en bergsrygg i nordvästlig-sydöstlig riktning och vid några tillfällen kan man se Tomanivi blåna i norr. Strax intill ett bergsstup för en vindlande stig vandraren till slut ner i en dalsänka och man skönjer där först Naikadua, en liten by eller rättare ett embryo till en by. Naikadua betyder »det första» och består av fyra bostadshus. Fyra familjer från Navutusara-folket i Nasoqo bor där sedan år 1951. För närvarande är de alltomallt 30 personer. Jag frågade dem varför de lämnat den större byn och flyttat norrut. *Baleta na siga ni sucu*, på grund av julen, svarade Ratu Dove, deras ledande man. Man ville tydligen inte längre vid jultiden dela med sig av det som man inhandlat nere i Tavua och vid Vatukoula. Ett sätt att lösa detta var att flytta ut. Man hade sina odlingar spridda i närheten och kom troligen på detta sätt närmare dem, men fråga är om detta betydde något. Nasoqo som varit en verkligt stor by eller ett komplex av flera byar är för närvarande ganska avfolkat och några svårigheter att finna odlingsbar jord närmare den gamla byn torde inte ha funnits. För övrigt visade undersökningen i Rewasau att man var benägen att ha odlingarna spridda lite här och var och ofta på betydande avstånd från byn. Rewasau-bor har odlingar vid Nasiriti, på ett avstånd av 2,5 km fågelvägen från hembyn; klövjestigen till Nasiriti är 3 km lång, med två vadställen.

Nasoqo var fram till mitten av 1940-talet då norra Colo upphörde som särskild provins, huvudort i ett eget distrikt: Naboubuco-distriktet. Nabou-

bucos siste *buli* var Ratu Jone, en hövding från Bureca-gruppen och han lever nu i Naelewai. På hans tid som *buli* kunde man telefonera från Nadarivatu till Nasoqo — en luftledning fanns — och i byn hade man också en läkarassistent. Fiji har en speciell läkarorganisation som bygger på infödda assistenter vilka utbildas i Suva. Dessa fijianska assistenter ute i byarna är visserligen inte kvalificerade läkare men de kan ta sig an enklare fall och kan se till att svårt sjuka genast sändes till Suva för sjukhusvård. Numera bor närmaste läkarassistenten i Laselevu, söder om Naboubuco. Det finns inte någon i själva Naboubuco-området. Denna bygd har sedan administrationen dragit sig tillbaka blivit sämre lottad än tidigare.

Från Nasoqo kröker vägen söderut och vi får börja klättra igen, dock endast till något över 300 meter över havet. Nasoqo ligger på en höjd av 230 meter. Söder om Nasoqo ligger Nasiriti, på ungefär samma höjd över havet som Rewasau. På andra sidan Wai Nasoqo ser man innan man kommit fram till Nasiriti, österut Roma, en liten by med Burelevu-folk. Den har 17 invånare och är katolsk, vilket Nasiriti också är. Nasiriti är inte mycket större och Mataso-folkets tillflyktsort. Deras överhuvud lever dock i Navai och hos honom brukar ofta Naboubuco-folket bo då de övernattar i Navai på väg till eller från sitt område. Naboubuco som traditionell politisk organisation fungerar fast befolkningen är spridd på olika håll. Ett besök söderifrån som inte skulle sträcka sig längre än till Nasoqo i norr skulle ge en skev social bild. Man bör komma in norrifrån. Laselevu (»den stora korallen»), byn söderut där Wailoa (»det svarta vattnet») rinner in i Wainimala hör ekonomiskt till ett annat område än byarna i Naboubuco. Wainimala är med grunda, flatbottnade farkoster farbar upp till Laselevu och laselevuborna kan därför odla bananer som de fraktar söderut på stora bambuflottar. Laselevu hör till det område vid Wainimala och Wainibuka som skaffar sig kontanter genom bananodling. Byarna i Naboubuco har bra bananer och skulle också kunna odla dem i stor skala men Wailoa är inte farbar och så får man i stället odla *yagona*. *Yagona* är lätt och kan klövjas ut till marknaderna i norr trots de svåra vägförhållandena. Vissa sociala relationer finns dock söderut. Naboubuco hade i slutet av augusti år 1963 en *solevu*, fest, för Muaira-folket söder om Laselevu. Eftersom Ratu Tevita, min assistent, kom söderifrån identifierade han sig med Muaira fast han egentligen inte hörde dit. Han tilltalades för övrigt vid vår ankomst med *momo*, morbroder, av en ung gift kvinna i Rewasau vilkens moder var från en Muaira-by. Själv var jag vid denna fest identifierad med värd-folket vilket inte hör till det angenämaste. Vid en *solevu* är det gästerna som fågnas.

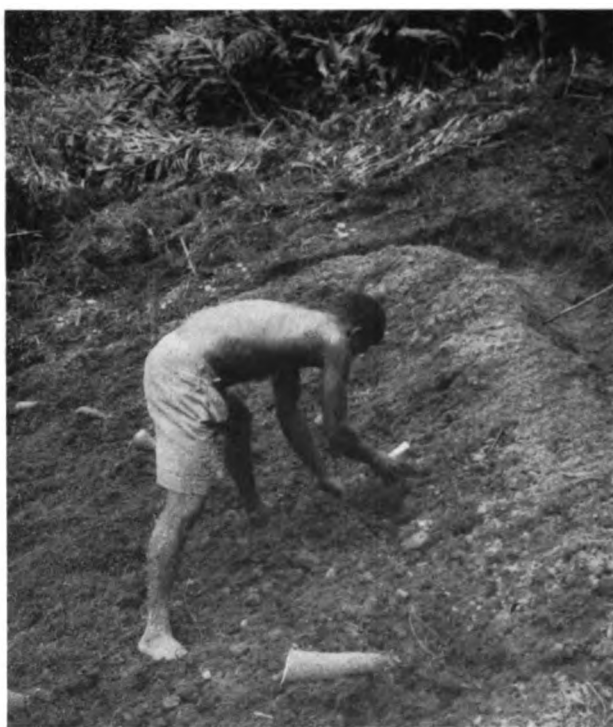
Om vi åter försöker ta oss fram söderut i leran och de sankt tuvmarker-

na går stigen från Nasiriti i sydvästlig riktning ner till Naboubuco-älven. Och när vi tagit oss över till andra sidan passerar vi genom den gamla Rewasaubyn, den som man på grund av ett jordskred var tvungen att överge år 1931 då tre kvinnor förolyckades. Från den gamla byn tar vi oss åter ner till ett vattendrag, denna gång Wai Naidadara och efter ännu en stigning är vi uppe i Rewasau. Vägen från Navai till Rewasau är 18 km lång och då jag var tränad under slutet av min vistelse kunde jag gå denna sträcka på 8—9 timmar med raster för yaqonadrickande i byarna på vägen. I omvänd riktning tog det något längre tid. Om vi t.ex. lämnade Nasiriti tidigt på morgonen kunde vi vara i Navai i kvällen. Fijianerna själva tillryggalade vägen avsevärt snabbare och ofta bar de tunga bördor när de inte kunde ha dem på hästarna. Vid ett tillfälle bar de ner korrugerad takplåt till Rewasau. Tui skulle ha denna till sitt nya, planerade hus. Plåten kom dock inte till användning utan efter vad jag senare hört lät han bygga ett hus helt i traditionell stil. På 1930-talet forslades på dess stigar tunga latrinöverstycken av betong ner till byarna.

Folket i Rewasau hör till tre släktgrupper: 1) Vatuba, *turaga*, herrarna; 2) Devodevo, *matanivanua*; den nuvarande Tui Naboubucos *matanivanua*, adjutant och ledsagare vid ceremoniella tillfällen, tas ur denna grupp vilken anses vara en *bete*(präst)-grupp för att använda den gamla hedniska termen; 3) Nabuasoro, *liga ni kau*, »händer för trä» (för klubbor); Nabuasoro utgör turagas vakt, de ser till att intet ont vederfares dessa. Dessa tre grupper betraktas som *mataqali*, jordägande släktgrupper. Om *mataqali* är ett ursprungligt uttryck uppe i Naboubuco vill jag låta vara osagt. Traditionellt bildar på andra håll i Fiji-arkipelagen ett antal *mataqali* en *yavusa*, en vidare släktgrupp som i Rewasau möjligen skall kallas Devodevo (samma namn som den nuvarande *matanivanua*-gruppen har). I Naelewai skulle med ett liknande betraktelsesätt *yavusa*-gruppen vara Bureca och Naraiwaqa, herrarna, inom denna grupp liksom Vatuba bland Devodevo.

Det är svårt att finna någon strikt lokal gruppering av släktgrupperna bland husen som de enskilda hushållen bebor i Rewasau. Läget var också något förvirrat genom att fyra hus brunnit ner i december 1962, endast ett halvår innan jag kom till byn.

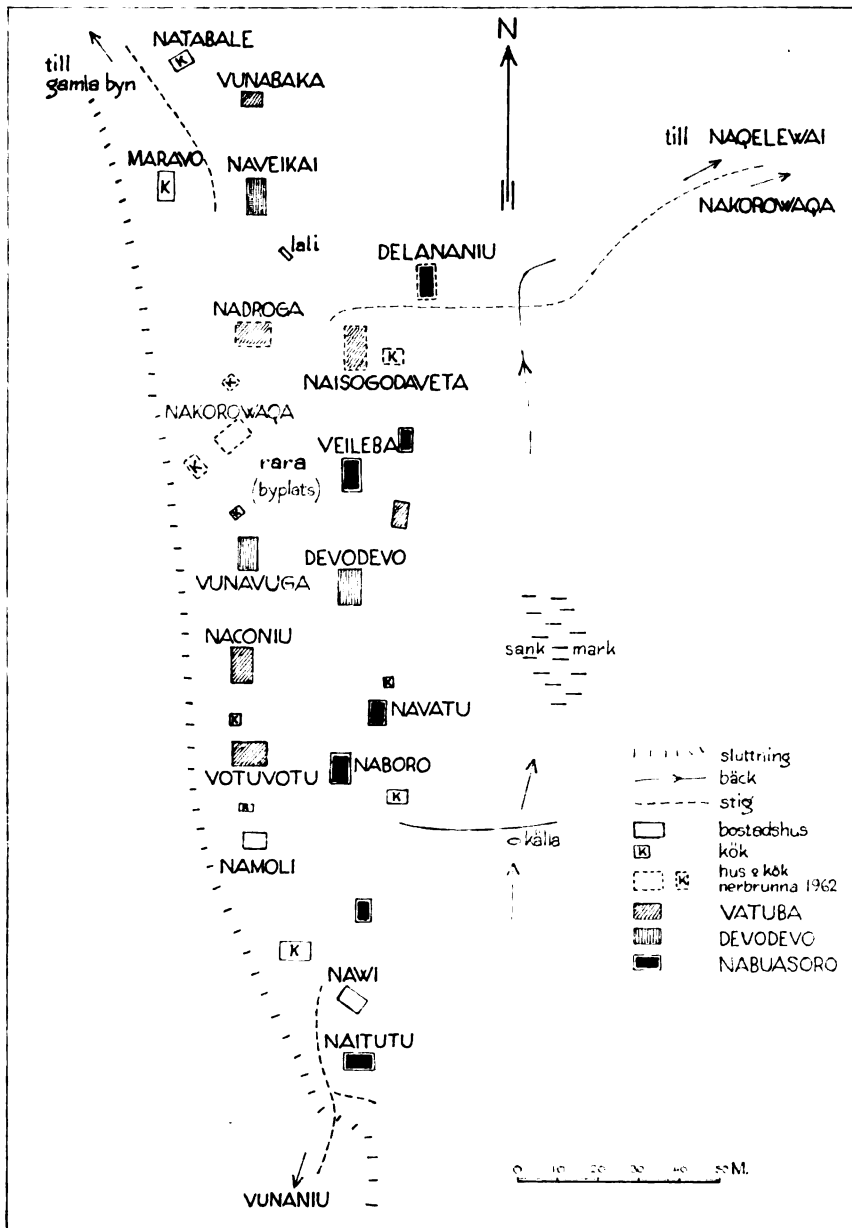
Det första huset i den nya byn år 1931 var enligt uppgift Naconiu, ett Vatuba-hus. Ratu Osea Niukula bodde där som Tui Naboubuco och lät sedan sin son Ratu Peceli bo där medan han själv när han blev gammal flyttade ut till ett ställe öster om byn som kallades Naimocemoce, »sovplatsen», och där dog han. Han begrovs i den gamla byn i sin gamla husgrund, Vatuba, och det nya Vatuba där han först bott i den nya byn, bytte namn och fick heta Naconiu. Naconiu var ett nytt namn och

Yamsplantering. Diket för vattenavrinning syns upptill.

Vatuba försvann som husnamn i den nya byn. Det blev en grav, i den gamla byn.

Litet längre norrut i byn ligger grunden efter det brunna Nadroga där Tui Naboubuco bodde. Nadroga låg mycket centralt, där de båda vägarna från den gamla byn och från Naqelewai stötte samman på själva byplatsen. Mitt emot Nadroga låg Naisogodaveta där Ratu Savenaca, Tuis broder bodde. Ratu Savenacas hus som också brann ner 1962, var byns största, ett rektangulärt hus liksom alla de andra med en längd av drygt 10,5 meter och en bredd av 5,75 meter. Naisogodaveta betyder »dörren» som stänger öppningen i revet, ett uttryck som syftar på helt andra, marina förhållanden än dem vi finner uppe i Colo, det centrala bergsområdet på Viti Levu. Intressant är att finna ett annat uttryck som också har sin motsvarighet hos kustbefolkningen: *karikari*. Yamsträdgården planteras någon gång i september, Fijis »vår» om man kan tala om någon sådan i tropiska områden. Denna trädgård är rektangulär med kortsidorna upptill och nertill och ligger oftast på en brant sluttning. Yamsen planteras överst i odlingen

Plan över Rewasau.

och nertill fyller man på med taro. Denna ymsåker begränsas på den övre kortsidan och på de båda långsidorna av ett dike för vattenavrinningen och detta dike kallas *karikari*. *Karikari* betyder i baudialekten, den normerande kustdialekten på vilken bibeln skrivits, de båda bommarna på det triangulära mattseglet på Fiji-kanoten. Dessa båda bommar, en övre och en undre går samman till en spets nertill på seglet. Uppe i Naboubuco är det inte ett segel som avgränsas utan en yamsodling.

I samma rad som det brunna Naisogodaveta men norr om ligger Devo-devo, ett hus som bebos av byns *matanivanua*, Esala. Han hör till Devo-devo-gruppen. Hans hus som är drygt nio meter långt och knappt 5,5 meter brett, användes också för gudstjänsterna på söndagarna. Byborna är metodister liksom de flesta fijianer. Sin gudstjänst har de i ett hus som tillhör *bete*(präst)-gruppens främste representant. Varje söndag hör man slag på lalin, bytrumman, som kallar byborna till gudstjänst. Lalin användes också vid andra högtidliga tillfällen. Bland annat skulle man slå på den då Tui för en längre tid lämnade byn eller kom tillbaka efter en resa. Men det slarvades en del med detta och i Naqelewai, grannbyn, slog man inte alls på trumman för Tui Naboubuco.

Lalin stod uppe vid ett röse, nordöst om Naisogodaveta, just där vägar-
na från Naqelewai och den gamla byn möttes. Vägen till den gamla byn var också vägen till Navai och vägen till Nadrau i väster. Alldeles norr om lalin låg Naveikai. Här bodde Pita som också hörde till Devodevo, *matanivanuas* grupp. Han var en särpräglad person känd vida omkring. I många stycken var han byns rolighetsminister. Han var äldre än Esala, sin kusin, men eftersom dennes fader var äldre sade han *tutua*, äldre broder, till Esala. Denna släktskapsterm visar på något mycket väsentligt i den sociala strukturen. Bröderna rangordnas efter ålder och deras barn rangordnas efter fädernas inbördes ålder. Släktgrupperna är patrilineala — man räknar släkt på faderssidan — och i varje släktgrupp, varje *matagali* finns ett antal släktlinjer som är rangordnade efter den ordning i ålder som från början funnits mellan ett antal bröder. En sådan linje är *kawa*.

Liknande var förhållandet i Nabuasoro-gruppen. Nabuasoros huvudman var Eroni, 33 år gammal. Han representerade den äldste broderns — *ulu-matua* — linje, *kawa*. Och det var i detta fall omöjligt att gå tillbaka generation efter generation och finna brödrakretsen. Man visste endast att han representerade den äldsta linjen och också hela gruppen: kai Nabuasoro, en jordäggande grupp, en *matagali* enligt den officiella terminologien i jordeböckerna. En annan linje representerades av Solomone som personligen var äldre, 45 år gammal, och kanske den mäktigaste mannen i gruppen. Äldst i en annan, ännu yngre linje var Matakasa, itaukei Naboro. 56 år

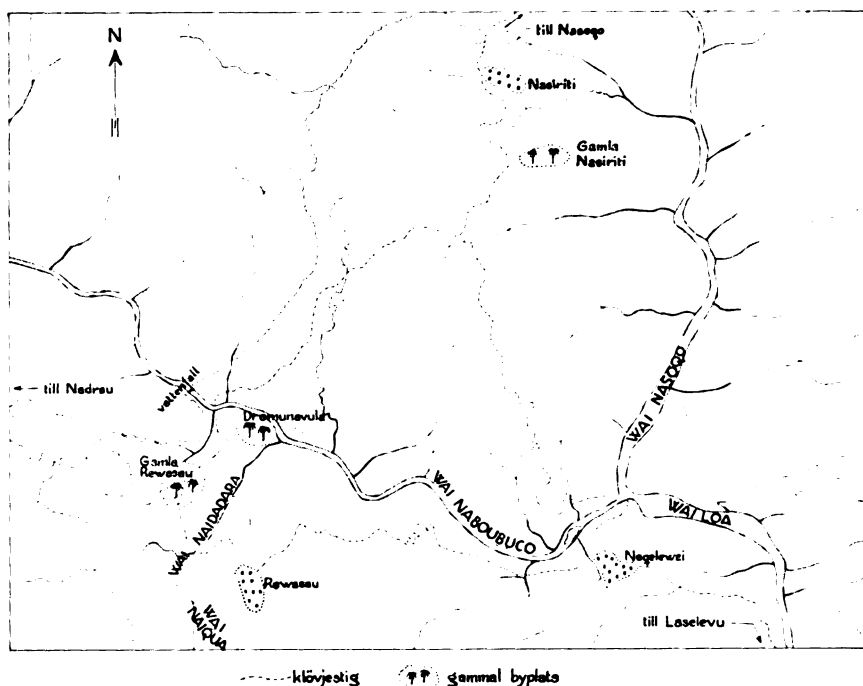
Tui Naboubucos yamsträdgård planteras av männen från Naqelewai.
Tui själv längst ner till vänster.

gammal. Hans hus låg söder om Devodevo och Nabuasoro-gruppen träffades oftast där. En yngre broder till honom var Loto, byns *turaga ni koro*, kontaktman med administrationen och ordningsman, den till vilken man kunde vända sig i frågor rörande renhållningen i byn och dylikt. Förhållandet mellan itaukei Naboro och itaukei Navatu, Loto, var ibland spänt. En yngre broder får inte sätta sig upp mot en äldre och jag var en gång vittne till ett storgräl mellan de båda i Naboro. Båda sparade inte på orden men det var tydligt att den äldre brodern kunde använda sig av en helt annan vokabulär än den yngre, i varje fall så länge jag var närvarande. Både ordet *kaisi*, ordet för de socialt lågstående i det fijianska samhället förr i tiden, och *bokola*, människokött, förekom i Matakasas utfall. *Bokola* förekommer för övrigt inte så sällan i dagligt tal. Ordet är ett slags kvarleva från kannibalismens dagar vars egentliga innebörd man väl inte längre har så klart för sig. Man kunde säga det till barnen då de var bångstyriga och till ett tämjt vildsvin som fanns i byn, och som händelsevis ställt till förtret för någon husmor som lagt ut husmattorna till tork i solen.

Mitt emot Naboro låg Votuvotu där en vatubaman bodde, Ratu Samuela. Han hörde inte till någon av de två förnämsta släktlinjerna inom Vatuba utan stod lite lägre ner på rangskalan. Hos honom bodde Tui sedan hans hus brunnit ner året innan. Ratu Samuela var byns pastor och ansvarade för mores i metodistförsamlingarna i Rewasau och Naelewai. Ofta predikade han i gudstjänsten på söndagen, något som han dock inte var ensam om. Jag hörde tre Nabuasoro-män predika och ytterligare en Vatuba-man under min tid uppe i Rewasau.

Jag var intresserad av husens placering i byn eftersom jag i grova drag lyckats rekonstruera planen i den gamla byn på andra sidan Wai Naidadara. Högst upp, längst i söder och alldeles invid den viktiga vägen till Nadrau västerut, hade *turaga*, Vatuba-folket haft sina hus. Tillsamman med härskargruppen hade Devodevo, de som var *matanivanua*, bott och sedan hade de andra *mataqali* nedanför varit grupperade i rangordning. Då något hade beslutats i härskargruppen hade detta meddelats från *mataqali* till *mataqali* inom byn. Meddelandet kom sist till de socialt minst viktiga grupperna som bodde längst ner, mot norr. Denna lokala rangordning är inte så markerad i den nya byn och meddelanden går inte längre från grupp till grupp.

Något som speglar byns sociala sammansättning är gravarna. Kring Vatuba, där den bortgångne tui hade levat i den gamla byn, ligger *ibulubulu*, begravningsplatsen, för *turaga*, de härskande männen. Den nuvarande Tui berättade för mig att han skulle begravas där och han hade redan en son som dött ung, begravd lite vid sidan av Ratu Oseas grav. I byns and-

ra ända och i utkanten av den by som föregått *koro makawa* (den gamla byn) och som hetat Dromunavula, »Månens nedgång», låg först begravningsplatsen för byns vuxna män och sedan kom en särskild begravningsplats för kvinnor och barn. Dromunavula låg alldeles nere vid floden, Wai Naboubuco, och här fanns i klipporna som låg närmast vattnet och gjort byn till ett slags fästning, grottor som också var gravar. Dromunavula var en *koro ni valu* — by där man stritt — från tiden före kristendomens införande. Den gamla byplatsen med sitt *drala*-träd, *Erythrina indica* eller *speciosa*, en *drala dina*, »sann drala», kunde man ännu urskilja. Något *drala*-träd av detta slag fanns vare sig i det gamla eller nya Rewasau men väl i Naqelewai och Nasoo. När *drala*-trädet blommade var det tid att plantera yams enligt den gamla kalendern.

Vi återgår till herrarnas begravningsplats. Tui hade en liten son begravd där, men den gamla byn användes numera för odlingar och Solomone från Nabuasoro-gruppen hade alldeles nedanför begravningsplatsen som markerades med stora bambustånd, lagt en taroträdgård. Vatuba-folket var inte gynnsamt inställt till detta. Och det var också så att branden i december året före mitt fältarbete hade börjat i Solomones hus, Delananiu,

Solomones trädgård alldeles nedanför Vatuba-hövdingarnas gravplats.

och sedan spritt sig till Naisogodaveta och Nadroga samt ett annat hus i närheten. Naisogodaveta och Nadroga var båda vatubahus. Förhållandet var på flera sätt spänt mellan Solomone och Vatuba-gruppen.

Det hela fick en upplösning under min vistelse i Rewasau. Jag bjöds en gång till *yaqona* i Veileba, Eronis hus, där Solomone för tillfället bodde. *Yaqona*-drickandet hade ordnats därför att Solomones hustru blivit sjuk. Hon hade på känn att hon förbrutit sig mot *lawa ruku ni vanua*, ett slags sedelag som man fortfarande följer uppe i Naboubuco och i övriga Colo. Min assistent kände till den. I det här fallet kände man på sig att man inte handlat riktigt och som ett straff kom hustruns sjukdom. Solomones trädgård alldeles intill Vatuba-männens gravplats hade tydligen varit ett brott mot *lawa ruku ni vanua*. Den sjuka hustrun bad också Solomone om förlåtelse för att hon farit ut mot honom i samtal. Men förlåtelsen man bad om, och den kallas på fijianska *soro*, ursprungligen de besegrades bön om nåd i krig, riktades främst till Tui som var närvarande, och Vatuba. Och Vatuba betydde också de bortgångna, förfäderna i denna släktgrupp.

Planteringsarbete i en av Nabuasoro-gruppens odlingar.

Solomone representerade den nya tiden i byn och han gjorde detta främst som faktisk ledare av Nabuasoro-gruppen. Vid en stor fest i Nagelewai som Naboubuco gav för Muaira-folket i slutet av augusti kom Nabuasoro-gruppens agerande klart i dagen. Festen — en *solevu* — innebar att folket från Muaira kom upp med pengar, kontanter, som överlämnades till Naboubuco. Pengarna behövdes för skolan i Nagelewai. I stället lämnade hemmafolket mattor till Muaira och dessa fägnades på allt sätt med konserver vilka man fått från släktingarna i gruvan (representanter för dessa deltog), och med slaktad nötboskap, *bulumakau*. Under tiden festen varade — i dagarna tre — bodde Muaira-folket i Nagelewai där man rymt ut de flesta husen för gästerna som själva fick laga sin *bulumakau* med värdarnas kokkärl. Gästerna delade upp de flådda djurkropparna som först lagts till allmänt beskådande på byplatsen. Under festen utförde de olika byarna, både bland gäster och värdar, olika danser som man speciellt övat in för denna fest. Ett stort antal valtänder, *tabua*, good will-gåvan par préférence på Fiji-öarna, bytte också ägare. De tänder som avses, kommer från kaskelotten. Som itaukei Vunaniu fick jag själv vara med att bidra med en *tabua* men fick en tillbaka av värdfolket — man kan vara mycket artig i ceremoniella sammanhang. Min assistent som spelade rollen av gäst från Muaira blev en matta rikare.

Det intressanta var Nabuasoro-gruppens beteende. Som Rewasau-bor

Männen i Rewasau övar en dans för festen i Nagelewai.

var de värdar men detta uteslöt inte att de ett stycke från själva byplat-
sen ordnade med *vale ni kana*, ett slags matsal, där man mot betalning
kunde fågnas med kött och ris tillagat på västerländskt vis. Själv löste jag på
så sätt min matfråga under festen. Vårdarna som ofta inte hade så mycket
kunde gå till denna *vale ni kana* och äta. Köttet hade man skaffat genom
att billigt köpa en *bulumakau*, en ko eller tjur. Taito som under kriget va-
rit kock hos de amerikanska trupper som vistats på Fiji stod för matlag-
ningen. Vidare hade Nabuasoro från kusten i norr tagit upp en liten
orkester om tre man med elguitar och i skollokalen spelade denna orkester
på kvällarna. Solomone var ett slags skoldirektör, *manidia* (manager), i
Naqelewai. Ungdomen kunde nu mot inträde dansa modernt i skolan. Som
sitt bidrag till festen lämnade Nabuasoro-gruppen fem fijianska pund till
skolinsamlingen. Men trots detta gjorde man en inte föraktligt vinst.

Nabuasoro, släktgruppen, hade organiserat sig som förening med både
sekreterare och kassaförvaltare. Och man hade sina egna odlingar av bl.a.
dalo ni tana, Xanthosoma, en Araceae som kommit till Söderhavet från
Nya världen.

En *solevu* är en fest där två bygder möts under hävdvunna former.
Gåvorna är många och de överlämnas högtidligt. Överlämnandet blir ett
utställande. Både värdar och gäster håller reda på gåvor och gengåvor
och det förnekas inte att ekonomiska värden står på spel. Men i förgrun-
den står en vädjan till festdeltagarnas självkänsla. Sin betydelse känner
den som får vara med genom att ge mycket och på ett nästan slösande sätt.

Nabuasoro-gruppens handlande utgör ett nytt inslag i en *solevu*. Man
är med om att spendera, men festen har blivit en marknad där man kan
stärka sin egen grupps ekonomi, man har ett särintresse och låter sin
egen organisation fungera även på hemmaplan. Nabuasoro hade tidigare
nere vid guldgruvan ordnat kantiner vid festliga tillfällen, men då be-
hövde man inte komma i konflikt med sin bygds intressen. Man upp-
trädde som en ekonomisk organisation som agerade vid sidan av andra.
Uppe i Naqelewai skulle man egentligen varit solidarisk med bygdens
befolkning och givit sina tjänster utan tanke på något annat än bygdens
vinning.

